

Autor: JULES VERNE

Název díla: PATNÁCTILETÝ KAPITÁN

Autor:

Jules Gabriel Verne (1828–1905)

- [žil vern], Francouz
- autor dobrodružných románů pro mládež
- zakladatel vědeckofantastické literatury = science-fiction
- narozen na ostrůvku na řece Loire ve městě Nantes, byl první z pěti dětí právníka
- v jedenácti letech se chtěl nechat najmout jako plavčík, rodiče mu v tom zabránili
- navštěvoval církevní školu, kde se špatně učil, ale vynikal ve sportu a ve vymýšlení a kreslení technických strojů
- psal od mládí – básně, povídky, libreta, divadelní hry
- vystudoval práva v Paříži, živil se prodejem akcií a usadil se tam
- oženil se a měl syna Michela, který po otcově smrti dopsal některé z románů
- po úspěchu prvního románu se živil psaním
- chtěl se stát členem Francouzské akademie, ale byl odmítnut
- setkal se s Victorem Hugem, přátelil se s Alexandrem Dumasem
- ve volném čase se zajímal o geografii, chemii, biologii a techniku
- hodně cestoval – Anglie, Skotsko, Skandinávie, USA, severní Afrika, Nizozemsko, Německo, Dánsko
- v 58 letech byl postřelen vlastním synovcem
- byl radním města Amiens, zde také zemřel
- r. 1972 byl nejprekládanějším autorem krásné literatury na světě
- u nás zpopularizoval Vernea Jan Neruda

- **zařazení autora do uměleckého směru**

Realismus

- realismus odvozen od slova reálný (realis) = skutečný, opravdový
- realismus = „škola upřímnosti v umění“
- od 2. po. 19. stol.
- předchůdci realismu: H. de Balzac, Stendhal, Flaubert
- snaží se zachytit skutečnou podstatu věcí, opravdovost, pravdivost v celé její složitosti, hledat vzájemné vztahy, příčiny, důsledky nějakého jevu → nejčastějším žánrem román
- realistický hrdina: typický hrdina, vyvíjí se jeho myšlenky a názory
- nově se uplatňují hovorové výrazy, archaismy, dialekty
- vliv na realismus měl filozofický směr **pozitivismus** (spojen s A. Comtem, zobrazuje fakta, skutečné je to, co lze dokázat smysly) a **materialismus** (dialektický, sledoval vývoj společnosti jako tříd, přednost má hmota před duchovnem)
- rozvinutá fáze realismu soustředěná na kritiku poměrů = kritický realismus

Vědeckofantastická literatura (sci-fi literatura)

- v dílech se objevují technologie a přírodní jevy, neznámé formy života
- často se odehrává ve vesmíru, budoucnosti nebo alternativní historii
- má blízko k fantasy
- za zakladatele jsou považováni J. Verne a H. G. Wells

- **určení století, v němž autor tvořil**

2. polovina 19. století

- **určení dalších autorů stejného um. směru**

Francouzský realismus:

Gustav Flaubert (1821–1880)

Paní Bovaryová – hlavní hrdinka Ema Bovaryová -> literární typ, žena utíkající od skutečnosti k iluzím = bovarismus

Citová výchova – podtitul Historie mladého muže, osudy romantika

Bouvard a Pécuchet – nedokončený román, podle něj seriál Byli jednou dva písaři
Émile Zola (1840–1902)

- francouzský romanopisec, dramatik, literární kritik a teoretik
- jeden z nejvýznamnějších představitelů naturalismu

dílo: romány *Zabiják*, *Nana*, *Štěstí Rougonů*

Guy de Maupassant (1850–1893)

- představitel naturalismu a realismu
- mistr povídky
- po rozvodu rodičů odešel s matkou do Normandie
- zúčastnil se prusko-francouzské války
- v roce 1880 vydal své mistrovské dílo *Kulička* a v následujícím desetiletí byl schopen vydat až čtyři romány ročně
- onemocněl, měl syfilis, tato zhoubná nemoc ho ničila až ho dohnala k šílenství
- v roce 1892 se pokusil o sebevraždu a o rok později zemřel v ústavu pro choromyslné v Paříži

dílo: povídka *Kulička*, román *Miláček*, román *Příběh jednoho života*

Sci-fi literatura:

Herbert George Wells (1866–1946)

- Angličan, prozaik, zakladatel sci-fi
- z chudých poměrů, vystudoval přírodní vědy

dílo: *Stroj času*, *Ostrov doktora Moreaua*, *První lidé na Měsíci*

- **názvy (případně obsahy) dalších autorových děl**

Podivuhodné cesty – projekt, soubor románů, které mapují všechny země světa a obsahují nové technické vynálezy, celkem 56 románů

Pět neděl v balóně – první román z r. 1962, vydal ho nakladatel Pierre-Jules Hetzel, zaznamenal obrovský úspěch a umožnil Verneovi opustit zaměstnání a pouze psát. Verne získal smlouvu na 20 let a měl vydávat 2 knihy ročně.

- inspiroval ho přítel Nadar, znalec vzduchoplavby
- Hetzel vymyslel název pro celé Verneovo dílo – Podivuhodné cesty

Robur dobyvatel

Cesta na Měsíc – tři muži byli vysláni na Měsíc

Ocelové město, *Vynález zkázy* – romány varující před zneužitím techniky

Děti kapitána Granta, *Dvacet tisíc mil pod mořem*, *Tajuplný ostrov* – trilogie, ponorka Nautilus je poháněna elektrinou

→ proslaven vědeckofantastickými romány, ale víc jeho románů (asi 2/3) jsou romány cestopisné:

Cesta kolem světa za 80 dní – vycházel na pokračování v novinách

- Verne předpověděl mnoho technických vynálezů (lety balónem, dělo, videofon, skafandr, tank, vrtulník)

Charakteristika uměleckého textu jako celku:

- **literární druh**

epika

- **literární žánr**

dobrodružný cestopisný román

- **literární forma**

próza

- **typ vypravěče**

er-forma

- **dominantní slohový postup**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla**

Patnáctiletý kapitán – hlavnímu hrdinovi Dicku Sandovi je 15 let

- **posouzení aktuálnosti díla**

Příběh není aktuální. Aktuální je touha po dobrodružství a přežití.

- **určení místa a času textu**

místo: převážně paluba lodi Poutník, africká Angola

čas: 2. polovina 19. století (rok 1873)

- **stručné nastínění děje**

Příběh o patnáctiletém kapitánovi začíná na Novém Zélandu, poblíž kterého je Poutník, loď Jamese W. Weldonova ve vedení kapitána Hulla. Loď je k lovu velryb, přesněji tedy pro velrybí tuk a kostice. Na lodi je zesílená posádka o pár nájemných námořníků, které tvoří tlupa podezřelých lidí, a tak je kapitán Hull donucen předčasně opustit loviště a vysazuje námořníky na Novém Zélandu, v Aucklandu. Zde se taky snaží sehnat novou posádku, ale všichni námořníci již odpluli na lov, a tak se Hull rozhodne opustit Auckland, ale dostane nabídku na přepravu tří osob, kterou nemůže odmítnout. Totiž v Aucklandu se nachází zrovna paní Weldonová se svým pětiletým synkem Jackem a bratrancem Benediktem. Byli zde na obchodní cestě, ale Jack onemocněl a pan Weldon se musel vrátit, takže je zde zanechal. Hull tedy dopraví paní Weldonovou, Jacka, bratrance Benedikta a černošskou chůvu Nan domů do San Francisca, ale musí plout nejdřív do Chile, kde vyloží náklad, a potom podle pobřeží do San Francisca. Hull ještě před vyplutím najme lodního kuchaře, Negora, který je nemluvný, ale výborně vaří.

Posádku Poutníka tvoří pět námořníků a jeden plavčík. Plavčíkovi je patnáct let, ale už teď se ve svém řemesle výborně vyzná. V osmi letech se nechal Dick Sand najmout jako plavčík, protože po moři vždy toužil. Na obchodní lodi si ho všimnul kapitán Hull, který ho představí panu Weldonovi. Ten umožní Dickovi dokončit školu a poté nastoupí jako plavčík ke kapitánu Hullovi.

Po pár dnech plavby narazil Poutník na vrak, na kterém štěká pes. Posádka se tedy vypraví na člunu k překocené lodi, kde naleznou psa a ještě pět polomrtvých černochoů, kteří jsou kapitánu Hullovi nesmírně vděční za záchranu. Jen pes Dingo je nesvůj a nevráživě doráží na Negora, jako by ho znal. Negoro však tvrdí, že psa nezná. Zachránění černoši se jmenují Tom, Austin, Bat, Akteon a Herkules.

Dingo má na krku štítek s monogramem S. V., kvůli kterému se všichni domnívají, že by mohl pes patřit francouzskému cestovateli Samuelu Vernonovi, který se vydal před dvěma lety přejít Afriku.

Po pár dalších dnech plavby zahlédne posádka Poutníka velrybu, kterou se rozhodne zabít, protože by tak naplnila téměř polovinu nákladního prostoru a nevracela by se s prázdnou. Kapitán nastupuje do člunů spolu se svými námořníky a nechává Dicka Sanda na lodi, aby ji hlídal. Při lovu velryby ovšem všichni lovci zahynou, a tak se Dick Sand stává patnáctiletým kapitánem.

Kapitán Dick Sand a 5 černochoů jsou tedy jediná posádka a pokračují v cestě. Dick skoro nespí a neustále hlídá oba dva kompasy a měřič rychlosti, které mu pomáhají určit směr plavby. Jeden z kompasů se ale rozbije a Dick je tedy odkázán jen na jeden, takže si nemůže kontrolovat

jeho správnost. Jednou v noci ale Negoro zmagnetuje kompas a ten je vede špatným směrem. Poutník pluje mnoho a mnoho dní a to i za příznivého větru, kdy by již měli dosáhnout amerického pobřeží. Dick s přáteli nevědomky obeplují mys Horn a když jsou za ním, Negoro spraví kompas a ten ukazuje opět správně.

Loď je za hrozné bouře poškozena a Dick Sand s přáteli jsou nuceni Poutníka opustit. Přečkají zde noc v jeskyni, ale Negoro zmizí. Další den se rozhodnou putovat divočinou a najít nějakou civilizaci. Brzy narážejí na údajného Američana Harrise, který jim řekne, že cestuje do haciendy San Felice a nabídne, zda se k němu nechtějí přidat. Harris jim cestou vypráví, že je cestovatel a že jsou v Bolívii, na což mu všichni skočí, protože má alespoň zpočátku pádné argumenty. Později ovšem začíná hlavně Dick pochybovat, protože když zahlédnou žirafu, nezdá se mu, že by nějaké žily v Jižní Americe. Harris se jim snaží namluvit, že to byl pštros, ale semínko pochybností je zaseto. Později nachází Dick s Tomem na zemi uříznuté ruce, okovy a vidlice, které používají otrokáři, a nejen to. Také zahlédnou hrochy, slony a bratranec Benedikt objeví mouchu tse-tse, která žije jen v Africe. To už je jim jasné, že jsou v Africe, přesněji v Angole, zemi otrokářů. Následující noci zaslechne Dick řev lva a to už na něj bylo moc a s nožem šel na Harrise, který ale stihne utéct. Negoro a Harris byli smluveni.

Harris tak tak unikne a setká se s Negorem. Domluví se na plánu prodat černochoy do otroctví a za paní Weldonovou se synem a bratrance Benedikta požadovat výkupné. Negora vyčmucha Dingo, kterého Negoro postřelí.

Dick se se svou skupinou vydávají po řece k moři, ale schyluje se k bouřkám, které jsou v těchto částech země velice nebezpečné. Na rozlehlé pláni se ukrývají do jednoho z termištů před deštěm. Zde je voda úplně zaplaví a oni se musejí provrtat vrcholkem termití stavby, kde už na ně číhají otrokáři a všechny je zajmou, kromě Herkula, který se stihne na poslední chvíli vymanit a uteče.

Černochoy a Dicka zařazují mezi otroky, kteří cestují do Kazonde na trh s otroky. Paní Weldonová však cestuje s Negorem napřed v pohodlí. Cestou umírá spousta zajatců, včetně chůvy Nan. Také v noci Dicka navštíví Dingo, který je zdravý a nese mu lístek od Herkula, který mu sděluje situaci paní Weldonové, a že utekl jen proto, aby mohl svým přátelům pomoci.

V Kazonde je Dick odděleně uvězněn, protože ho Negoro nechce prodat, ale chce se mu pomstít. Je zde vůdce otrokářů Alvez, který se přátelí s Negorem a Harrisem. Když se přijde na Dicka Harris podívat, Dick Sand nečekaně vytáhne Harrisovi nůž z opasku a Harrise zabije.

Kazonde navštíví místní král, který uhoří, když se chce napít zapáleného punče, a vzplane, protože je celý prosáklý alkoholem. Koná se pohřeb, který obnáší odklonění koryta řeky, vyhloubení v jejím dně jámu 3 x 3 x 16 metrů, kam se vloží ostatky krále, kterých v tomto případě mnoho nezbylo, a hrob je vyložen po celé délce živými ženami z jeho otrokyň. Je zde také ke kůlu připoután Dick Sand. Nakonec se koryto nechá opět zatopit a všichni uhynou.

Paní Weldonová, Jack a bratranec Benedikt jsou uvězněni v obchodní stanici, kde se mohou volně pohybovat, a Negoro se vypravuje na dlouhou cestu, aby odeslal panu Weldonovi zprávu o výkupném. Čtyři černoši jsou prodáni do otroctví.

Jednoho dne, kdy je strašné horko a všichni jsou schovaní v chýších, bratranci Benediktovi sedne na hlavu Mantikora, která je vzácná a kterou by rád prozkoumal, ovšem nemá brýle, tak čeká, až mu sedne na nos. Na nos mu sedne, ale uletí a bratranec se vydává za ní. Mantikora spíš skáče než létá a uteče bratrancovi vyhloubenou dírou pod zdí, přičemž se Benedikt nevědomky dostává na svobodu, kde narazí na Herkula, který ho odnese. Benedikt se pohřešuje a díra je zasypána. Benedikt se zlobí na Herkula, že mu vyplašil Mantikoru, a tak mu Herkules donese jiný exemplář, který má šest nohou, ale je to pavoukovec, ale později s brýlemi Benedikt zjistí, že neobjevil nový druh, nýbrž mu jen při jeho chytání Herkules omylem utrhl dvě nohy. Je to tedy obyčejný pavouk.

Vesnici začnou sužovat nepřetržité deště a žádný zaříkavač deště nepochodí se svými čarami. Královna tak dá poslat pro vyhlášeného Mnangu, který to prý s deštěm umí. Je němý a ověšený

vším možným, přičemž ve vesnici začne vykonávat tanec, ke kterému se připojuje i obyvatelstvo. Mnanga ukáže na chýši, kde přebývá paní Weldonová, a dává najevo, že ona může za ty deště, přičemž popadne Jacka a paní Weldonovou a odchází s nimi do lesa. Obyvatelstvo je tak zmatené, že nikoho ani nenapadne Mnangu sledovat. Ukáže se, že Mnanga je Herkules, který potkal v pralese skutečného Mnangu, kterého obral o jeho věci. Odnese oba dva do jeskyně, kde se setkávají s Benediktem a Dickem, kterého zachránil také Herkules. Když pustili opět do koryta vodu, ukryl se Herkules pod převis břehu, kam zatáhl Dicka a později se o něj staral, protože byl značně zesláblý.

Všichni nasedají na člun, který zamaskují, aby vypadal jako plující tráva, a odplouvají po proudu řeky Kongo. Cestou narážejí na obrovského lva, ale také na domorodce, kteří mají přehrazenou řeku za účelem lovu ryb. Tito domorodci odhalí, že se jedná o člun s lidmi, a jelikož to jsou lidojedi, vydají se po břehu sledovat člun.

Po dalších několika dnech naráží skupinka na vodopády. Zde musejí vystoupit na břeh a vydat se dál pěšky. Na břehu Dingo utíká a všichni nacházejí chatrč s kostrou a s písmeny S. V. napsanými krví na stromě. Také lístek se vzkazem od zavražděného, že je Samuel Vernon, který byl zabit průvodcem Negorem. Všechno se vyjasňuje. Najednou Dingo vyráží z chaty a nachází Negora, který je ve stejnou dobu opodál, protože jeho karavana jde tímto směrem odeslat panu Weldonovi dopis a Negoro se rozhodl, že si zde vyzvedne ukryté peníze, o které obral S. Vernona. Dingo Negora zakousne, ale také sám uhynie. Dick a přátelé pohřbívají ostatky Vernona a Dinga do společného hrobu a vydávají se dál. Dochází jim ovšem, že nedaleko se musí nacházet zbytek karavany, ke které patřil Negoro, a tak se rozhodnou přeloužit řeku a cestovat po druhém břehu. Nejdříve se tam vydává Dick na průzkum, ale přepadnou ho oni lidojedi, kterým unikli cestou sem. Dick s nimi padá z vodopádů, ale zachrání se a shledává se opět s přáteli.

Po dvou dnech se setkávají s karavanou Portugalců, kteří je přijmou mezi sebe a doprovodí do Embomy, zde nastoupí na parník do Ameriky.

Dick studuje a pan Weldon pátrá pomocí svých kontaktů po celém světě po čtyřech černoších. Po několika letech se jim donesou zprávy, že jsou v otroctví na Madagaskaru, a pan Weldon je vykoupí.

- **určení smyslu díla**

Zlo (Negoro) je právem potrestáno. Dobro (pracovitý, odvážný, chytrý Dick) vítězí. Román také poukázal na problematiku otroctví.

- **pravděpodobný adresát**

Dobrodružná literatura potěší především mužské čtenáře ve věku –náct.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla**

Román Patnáctiletý kapitán patří do cyklu románů Podivuhodné cesty. Roku 1878 Verne navštívil Afriku a ve stejném roce román vyšel.

- **tematicky podobné dílo**

Yann Martel – Pí a jeho život: šestnáctiletý chlapec Pí ztroskotal a zůstal na záchraném člunu s hyenou, zebrou, orangutanem a tygrem. Nakonec zbude jen Pí a tygr, takže je Pí nucen naučit se s tygrem vycházet.

William Golding – Pán much: skupina chlapců ztroskotala na ostrově a je nucena se postarat sama o sebe.

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatizací**

Dílo má pouze jedno zfilmování pod jménem Patnáctiletý kapitán Pilgrimu. Ze začátku to skoro vypadá, že si budou kniha s filmem docela podobné, ale nakonec tomu tak není. Některé postavy chybí, protože nejsou až tak podstatné pro děj, který je pozměněný. Podle mého zde chybí hodně podstatných údajů z knihy. Film má sice na ČSFD dobré hodnocení, ale mě poněkud zklamal. Možná chci od ruského filmu z roku 1986 moc.

Úryvek k rozboru:

„Proboha!“ vykřikl entomolog. „Tohle mě odměňuje za všechna zklamání! Tohle je konečně objev!“

Ten dobrý muž šlel nadšením. Vítězoslavně si mouchu prohlížel. Nejraději by ji byl políbil.

„A co to vlastně je?“ ptala se paní Weldonová.

„Dvoukřídlý hmyz, sestřenko, nádherný dvoukřídlý hmyz!“

A bratranec Benedikt ukázal mouchu menší než včela, matné barvy a se žlutými pruhy na spodní části těla.

„Není ta moucha jedovatá?“ naléhala paní Weldonová.

„Ne, sestřenko, aspoň pro člověka ne. Ale zvířatům, jako jsou antilopy, buvoli, a dokonce i sloni, je velmi nebezpečná. Ach, rozkošný hmyz!“

„Tak řeknete nám konečně, pane Benedikte, co je to za hmyz?“ ptal se Dick Sand.

„Tahle moucha,“ odpověděl entomolog, „tahle moucha, kterou držím mezi prsty, tahle moucha... je moucha tse-tse*)! Je to nádherný dvoukřídlý hmyz, který je okrasou jediné země! V Americe nebyla moucha tse-tse dosud nikdy nalezena!“

Dick Sand se ani neodvážil zeptat bratrance Benedikta, v které části světa tato obávaná moucha tse-tse žije.

Když po této příhodě jeho společníci pokračovali v přerušném spánku, Dick Sand už celou noc nezamhouřil oka, ačkoli ho přemáhala únava.

*) Moucha tse-tse je africká moucha, která přenáší na člověka a na zvířata zárodky spavé nemoci. (Pozn. překl.)

● zasazení výňatku do kontextu díla

Výňatek je asi v polovině knihy, když skupina dorazila na pevninu, ale netušila, že nejsou v Americe, nýbrž v Africe.

● téma a motiv

Tématem úryvku je hmyz, který objevil bratranec Benedikt, a to moucha tse-tse.

Motivy jsou radost, hmyz, spánek.

● časoprostor

Úryvek se odehrává v noci: „Když po této příhodě jeho společníci pokračovali v přerušném spánku, Dick Sand už celou noc nezamhouřil oka, ačkoli ho přemáhala únava.“

Prostor není nijak popisován. Ze znalosti celé knihy lze říct, že se jedná o africký prales, kterým trosečníci procházeli (ale mysleli si, že jsou v Americe).

● kompoziční výstavba

Úryvek se skládá z 11 odstavců, z nichž 7 tvoří přímá řeč a 4 pásmo vypravěče. K úryvku je doplněna překladatelova vysvětlivka.

● vypravěč

Román je vyprávěn er-formou, vypravěč je vševědoucí.

● postava

V úryvku vystupují:

bratranec Benedikt – entomolog, má radost z objevu

paní Weldonová – matka malého Jacka, sestřenice Benedikta

patnáctiletý kapitán Dick Sand – rozrušený, nemůže usnout, protože tuší, že výprava není v Americe

● vyprávěcí způsoby

V úryvku se střídá pásmo vypravěče a přímá řeč postav.

● typy promluv

V úryvku se objevuje pouze řeč přímá.

● jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku

šlel nadšením, nejraději by ji byl políbil – hyperbola

dvoukřídlý hmyz, moucha tse-tse – odborná terminologie z oblasti entomologie

„Dvoukřídlý hmyz, sestřenko, nádherný dvoukřídlý hmyz!“ – epizeuxis, opakování slov krátce za sebou

rozkošný hmyz – oxymóron

Dick Sand nezamhouřil oka - synekdocha

únava ho přemáhala – personifikace

- autor píše spisovným jazykem, který se objevuje i v přímých řečech
- míra obrazných pojmenování nenarušuje porozumění textu
- odborné termíny jsou určeny ke vzdělání čtenáře